

**The Ransacked European Shul:
Dealing with the Aftermath
בענין באו בה פריצים וחללוה**

יהודה ברוך טוכמאן

שבת פרשת בהעלותך

May 29th, 2010

ש"ת יביע אומר חלק ח - אורח חיים סימן טז **1**

במקום אחד מכתבי הכנסת אשר נהרסו על ידי הנאצים הגרמנים הרשעים כליל הבודח, ואשר מכמה טעמים לא ניתן לבנותו עוד, רוצים חברי הקהלה להשכיר הקרקע לחניית כלי רכב, כי הממשלה אינה מרשה למכור את הקרקע, אלא רק להשכירו, ויש כאן בעיני הלכתית

תלמוד בבלי מסכת מגילה דף כח עמוד א **2A**

משנה. ועוד אמר רבי יהודה: בית הכנסת שחרב אין מספידין בתוכו, ואין מפשילין בתוכו חבלים, ואין פורשין לתוכו מצודות, ואין שופטין על גג פירות, ואין עושין אותו קפדריא, שנאמר (ויקרא כ"ו) והשמותי את מקדשיכם - קדושתן אף כשהן שוממין

רש"י מסכת מגילה דף כח עמוד א **2B**

מפשילין חבלים - והוא הדין לכל מלאכות, אלא לפי שהפשלת חבלים צריך מקום מרווח פנוי, ובית הכנסת גדול הוא וראוי ומספיק לכך

תלמוד בבלי מסכת מגילה דף כו עמוד ב **3**

אמר רבא: האי בי כנישתא, חלופה זבונה - שרי, אוגורה ומשכונה - אסור. מאי טעמא - בקדושתה קאי

תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף נב עמוד ב **4A**

גזרו בית חשמונאי את אבני המזבח ששקצו אנשי יון, ואמר רב ששת: ששקצו לעבודת כוכבים! אמר רב פפא: התם קרא אשכח ודרש, דכתיב: (יחזקאל ז) ובאו בה פריצים וחללוה

רש"י מסכת עבודה זרה דף נב עמוד ב **4B**

התם קרא אשכח ודרש - דמדאורייתא אסירי אפי' להדיוט. דכתיב ובאו בה פריצים וחללוה - מכיון שנכנסו עובדי כוכבים להיכל יצאו כליו לחולין וכיון דנפקי לחולין קנינהו בהפקי'א והוו להו דידהו וכשנשתמשו בהו לעבודת כוכבים נאסרו

בעל המאור מסכת עבודה זרה דף כד עמוד א **5A**

אמר רב אשי ששקצם לעבודת כוכבים פירוש ואמאי והא אין אדם אוסר דבר שאינו שלו דאע"ג דעובד כוכבים מישראל קני דכתיב וישב ממנו שבי אבל מגבוה לא דכתיב לה' הארץ ומלואה ואפילו הכי מאיסי לגבוה אמר רב פפא התם קרא ואשכחו ודרשו דנפקו להו לחולין על ידי ישראל וזמן בה עובדי כוכבים מיד ישראל דכתיב ובאו בה פריצים וחללוה... ואי קשיא לך מאי שנא אבני מזבח דנפקו להו לחולין ע"י פריצי ישראל וכלים דאחז לא נפקי לחולין על ידי ישראל דבני מעילה נינהו, כלי שרת שאני, כי הוה דתקן אין מועיל אחר מועיל במקדשים אלא בהמה וכלי שרת וכו'. כיצד היה שותה בכוס של זהב בא חבירו ושתה כולו מעלו וכו' אבל שאר הקדושות כגון אבני מזבח... כולין היו לצאת לחולין על ידי ישראל דבני מעילה נינהו... אבל ע"י עובדי כוכבים דלאו בני מעילה נינהו לא

מלחמת ה' מסכת עבודה זרה דף כד עמוד א **5B**

כתוב בס' המאור... אמר כותב אין זה נכון דאבני מזבח נמי לא נפקי לחולין דקדושת הגוף נינהו ותנן כל שאין לו פדיון יש בו מועיל אחר מועיל ואין לך כלי שרת גדול מאבני מזבח... ותניא נמי במס' מגילה בתוספתא אבני היכל ועזרות שנפגמו ושנגממו אין להו פדיון וטעוניה גניזה. מדקא תני אין להם פדיון ש"מ קדושת הגוף הן וכ"ש אבני מזבח דהיינו כלי שרת ממש. ועוד שהרי בית המקדש עצמו יצא מקדושתו על ידם ונעשה חול. דהא בבית דכתיב ובאו בה פריצים וחללוה והתם אין בו מעילה, אלא ודאי על ידי עובדי כוכבים יצאו לחולין דקרא בעובדי כוכבים כתיב שהרי נביא מתנבא על המקדש שיחרב ואמר שיצא לחולין על ידם, וגזירת הכתוב היה הכל אף על פי שאין מעילה בקרקעות ואף על פי שאינם בני מעילה...

ש"ת שואל ומשיב מהדורה א חלק ג סימן עז **6A**

והנה במה שהבאתי למעלה בשם הבעל המאור... והרמב"ן חולק בזה... אני תנמה מאד מה יענה הבעה"מ למה דאמרו בדברים דף ס"ב ע"א... הרי מבואר בהדיא דגם בכלי שרת מעשה חולין ע"י שהעכו"ם הוציא וערש"י ובפירוש הרא"ש דע"י שהוציאו הכלי שרת לשתות בהם נתחללו. והרי מבואר דאף כ"ש נתחלל ע"י עכו"ם וככל דברי הרמב"ן. ואני מתפלל על עצמי על שניהם גם יחד איך מאורי אור שלהם לא הבריקו רשפי זיקם בהמאמר הנ"ל וצע"ג.

6B

תלמוד בבלי מסכת נדרים דף סב עמוד א

ואמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן: כל המשתמש בכתרה של תורה נעקר מן העולם, קל וחומר: ומה בלשצר שמתמש בכלי קודש שנעשו כל חול, שנאמר: (חזקאל ז) ובאו בה פריצים וחיללוהו, כיון שפרצום נעשו חול - נעקר מן העולם, דכתיב: (דניאל ה) בה בליילא קטיל בלשצר, המשתמש בכתרה של תורה שהוא חי וקיים לעולם - על אחת כמה וכמה

7A

רמב"ם הלכות בית הבחירה פרק ו הלכה טז

ולמה אני אומר במקדש ירושלים קדושה ראשונה קדשה לעתיד לבוא, ובקדושת שאר א"י לעיני שביעית ומעשרות וכיוצא בהן לא קדשה לעתיד לבוא, לפי שקדושת המקדש ירושלים מפני השכינה ושכינה אינה בטלה, והרי הוא אומר והשמותי את מקדשיכם ואמר חכמים אע"פ ששוממין בקדושתן הן עומדים אבל חיוב הארץ בשביעית ובמעשרות אינו אלא מפני שהוא כבוש רבים וכיון שנלקחה הארץ מידיהם בטל הכבוש ונפטרה מן התורה ממעשרות ומשביעית שהרי אינה מן ארץ ישראל, וכיון שעלה עזרא וקדשה לא קדשה בכיבוש אלא בחזקה שהחזיקו בה ולפיכך כל מקום שהחזיקו בה עולי בבל ונתקדש בקדושת עזרא השנייה הוא מקודש היום ואע"פ שנלקח הארץ ממנו וחיוב כשביעית ובמעשרות

7B

שו"ת יביע אומר חלק ח - אורח חיים סימן טז

אולם ראיתי בספר המקנה להגרא"ז סופר (כלל ה' פרט ג', דף טו ע"ג... כתב לתרץ ע"פ מ"ש החתם סופר (חיו"ד ר"ס רלג) בד"ה אמנם, שהסביר דברי הרמב"ם (בסוף פרק ו' מהל' בית הבחירה)... ולכאורה מה בין זה לזה, אלא דנבוכדנצר וכורש ע"פ ה' כבשו את ארץ ישראל והנביא קרא בגרון אליהם לבוא ולכבוש א"י, ומקנתה הארץ להם בכיבוש ונתבטלה קדושתה, אבל החזקה שעל ידי עזרא אינה מוציאה מחזקתו של כורש שהיתה ע"י כיבוש, והוא לא נתן להם תשות לכבוש ולא משלחו לארץ ע"י הקב"ה, ולא נקנית בכיבוש, ומשארה חזקת כורש בתוקפה, ולפ"ז י"ל, כי הר"ה שם כתב, שאע"פ שגוי קונה מישראל בכיבוש דכתיב וישב ממנו שבי, מ"מ מגבוה לא קפי דכתיב לה' הארץ ומלוואה, וא"כ כיון שנבוכדנצר כבש ברצון ה' כדברי הנביא, גם הר"ה מודה דקריין עלה ובאו בה פריצים ותללוהו, והכל יצא לחלוין, ובלשצר השתמש בכלי חול, משא"כ אמשי יון ששיקצו אבני המזבח וכו', וסיים ואודה לה' כי גאובי ארץ שמעו תירוץ זה וקלסוהו מאוד.

7C

שו"ת שואל ומשיב מהדורה א חלק ג סימן עז

ולדברי בעל המאור הנ"ל שמחלק בין כ"ש לשאר דברים דבכ"ש ל"מ החילול שהרי הם קדושת הגוף מצאתי טוב טעם למ"ש רבינו פ"ו מבית הבחירה הט"ז שכתב דבמקדש ירושלים קדושה ראשונה קדשה לעתיד לבוא לפי שקדושתה מפני השכינה ושכינה אינה בטלה משא"כ חיוב הארץ שאינו רק מפני הכיבוש וכיון שנלקחה הארץ בטל הכיבוש ועזרא לא קידש בכיבוש רק בחזקה ולא בטלה כל מה שקידשו עולי בבל ע"ש, ותמה הכ"מ מ"ש חזקה מכיבוש הא גם בחזקה כל שנלקח מאתם ל"ש חזקה וגם הא בקדושה ראשונה ה' ע"י כיבוש וחזקה ולמה יגרע מחזקה בלבד, ולפ"מ ש"א"ש דבאמת שיטת הבעה"מ דעכו"ם א"י לחלל כלל רק בני ישראל, וזוהיא מה שאינו קדושת הגוף, ולפ"ז בשלמא במקדש ירושלים שהוא קדושת שכינה לא נתבטל כלל דפשיטא דעדיף מכ"ש והיא קדושת הגוף והיינו גוף קדושת עצמותו משמו יתברר ושכינה אינה בטלה, משא"כ קדושת א"י דאינו רק בשביל כיבוש של רבים אף דע"י עכו"ם לא נתחללה מ"מ כיון שנלקח מאתם, ולא ה' כיבוש רבים ממילא נתחללה קדושתו ע"י פריצי ישראל בעו"ה, משא"כ מה שקידש עזרא משאר לעולם דעכו"ם א"י לחלל, ועולי בבל קדושה ולא חללוהו א"כ משאר קדושתו לעולם וז"ב מאד.

8

שו"ת יביע אומר חלק ח - אורח חיים סימן טז

ב) לאור האמור היה נראה שאם בבתי הכנסת בחו"ל אשר שלטו בהם ידי זרים, הנאצים ועוזריהם הרשעים ימח שמם וזכרם, והחריבו אותם מן המסד עד התפחות, ערו ערו עד היסוד בהם, הרי נפקעה קדושתם לגמרי, ואף הקרקע שלהם יצאה לחלוין, מדין ובאו בה פריצים וחללוהו, ולא אמרו חז"ל שבת הכנסת בחורבנם בקדושתם הם עומדים, אלא כשחריבו מעצמם, אבל בנ"ד שבאו פריצים וחללו מקדש מעט והחריבוהו, שוב אינם בקדושתם, ורשאים גם להשכירם או להשאלים, ואמנם ראיתי להגאון הראגצ'ובי בספר צפנת פענח (בסוף פרק ו' מהלכות בית הבחירה) שכתב, שדוקא בחורבן בית ראשון וגלות ישראל, בטלה הקדושה, כיון דקי"ל בע"ז (נב ב) ובאו בה פריצים וחללוהו, אבל בית שני שלא היתה בו קדושה גמורה, [וכמו שאמרו ביומא (כא ב) שחסרה ממנו חמשה דברים, ומכללם שכינה ורוח הקודש וכו', וע"ע בתוס' (ערכין ו א) ד"ה כגון], שוב לא שייך בו דין של ובאו בה פריצים וחללוהו, וכעין זה מצינו בבכורות (טו: וטז, ולב), דהיכא דאין בה קדושה גמורה לא אלים לתפוס בו פדיון ולא פקעה קדושה, וכן בשבת (קסז א) גבי גליון הספר דקדיש אף היכא שנמחק הכתב, ולא פקעה קדושתו, ע"ש, ולפ"ז יתח' נמי הקושיא מנדרים (סב א) ע"ד בעל המאור הנ"ל, וא"כ בית הכנסת שהחריבו הנאצים הרשעים, לא עדיף מבית שני שלא שייך בו הדין של ובאו בה פריצים וחללוהו.

9A

שו"ת תשב"ץ חלק ג סימן ה

שאלוני על ענין שתי בתי כנסיו' אשר במיורקא... אחר שנכנסו עכו"ם בשכונה בחרב שלזפה עמדו חרבים... ועתה השאלה היא אם אפשר להפקיע קדושה הבית שנקנה בראשונה והתפללו בו... תשובה ע"ז שבשעת החורבן פקעה קדושתו... בתי כנסיות לגמרי שאפ"ל בהה"ק שקדושתו יותר חמורה מקדושת מעט אמרי בפ' ר' ישמעאל (נ"ב ע"ב) שכוין שנכנסו עכו"ם בו הופקעו קדושתו משום דקרא אשכח ודרשו ובאו בה פריצים וחללוהו... וכשקנה הקונה הזה זה הבית לעצמו הרי הוא חלוין בידו שהרי קדושתו הראשונה הופקעה מפני החורבן

שיטה מקובצת מסכת בבא מציעא דף כד עמוד ב (98)

ובתשובת שאלה להרמב"ם... שאלת מי שקנה מן השוללים ספרי קדש לקצת בתי כנסיות שבמדינות אם אמר שקנה או אם נכפהו על לקיחתו ממנו ואם אמר שילקח ממנו בעל כרחו אם יתן לו הסך שקנהו בו ואם יחזיר לאותו בית כנסת עצמו או לזולתו. תשובה אם ביזה זו היתה במצות המלך קנה ובטל דין הקדש ואפילו כלי המקדש כשמשללו בטלה קדושתן אמרו ובאו בה פריצים וחללוה. אמנם אם שללו בלי רשות המלך או נגנבו ישבע בבקיסת חפץ כמה הוציא ויסול ויחזור זה הספר למקומו כדין מי שנתברר לו בו שנגנבו לו כליו וספריו.

שו"ת יביע אומר חלק ח - אורח חיים סימן טז (99)

כרם בקושטא המעיין בדברי הרמב"ן עיניו תחזינה מישירים דלא ס"ל הכי. וכן מבואר בשו"ת התשב"ץ ח"ג (סימן ה).... אתה הראת לדעת דאדרבה ס"ל להרשב"ץ לסברא פשוטה שבית הכנסת שאין קדושתו חמורה כבית המקדש ילפינו ליה מקל וחומר מבית המקדש. דאמרינן ביה ובאו בה פריצים וחללוה. ושלא כסברת הגאון האפנת פענח הנ"ל דאזיל בתר איפכא, וראיותיו יש לרחות במקל כאשר יחזה המעיין... וכסיוע לדברי הרשב"ץ יש להביא ממ"ש הרמב"ם (בשו"ת פאר הדור סימן קלא. וכן בתשובות הרמב"ם הוצאת פריימן סימן קמת).ומבואר שהדין של ובאו בה פריצים וחללוה. אינו רק בקדושה חמורה של בהמ"ק, אלא גם בקדושת ספרי הקדש וכו'. וא"כ הוא הדין לגבי קדושת בית הכנסת.

אור שמח הלכות עבודת כוכבים פרק ח הלכה א (100)

והנה בסוגיא דכלים ששמשו בכית חונוי שהבאתי לעיל (ע"ז נב, ב) כתב הר"ה בספר המאור (שם כז, א בדפי הרי"ף).... ושיטתו תמוה מאד. מהא דאמרן בדברים דר"ב ע"א.... הכי דכלי קודש נפקי לחולין.... ונראה לדעתו, כמו דאמרן בפ"ק דע"ג דף י"ג ע"ב דמטיל מום בכעל מום, דאף על גב דלא חזי להקרבה אסור, בע"מ נהי דלגופיה לא חזי לדמיה חזי, לאפוקי הכא דלא לדמיה חזי ולא לגופיה חזי, כן הכא בכלי שרת, אימתי לא נתחללו ע"י פריצים, בשעה שבית המקדש קיים, דכמו שהיה בימי אחז, דהכלים ראויים להשתמש בהן לגבוה, לא נפקי לחולין, אבל כשהיה בלשצר הלא היה אחר החורבן, וכבר משרף בית ד', ולכמה תנאי בטלה קדושה ראשונה דשלמה ודוד, אם כן כלי שרת למאי חזו, לא הו' לא דמיהו, לכן אין בהן מעילה, אבל מימי אחז אף על גב דבאו פריצים לא מעשו חול, וכן בימי חשמונאי, דהיה בית המקדש קיים והיו יכולין להשתמש בהן, וכן המועל בהן, גם כן דמיו ראוי להביא ממנו כלי שרת להשתמש בהן, לכן לא שייך בהן ובאו פריצים וחללוה.

שו"ת יביע אומר חלק ח - אורח חיים סימן טז (100)

ובעיקר הקושיא מנדריים (סב א) על דברי הר"ה בעל המאור, ראיתי להגאון האור שמח (בפ"ח מהל" ע"ז ה"א) בד"ה והנה.... ובשו"ת נטע שורק (חאונ"ח סימן נח) כתב לתרץ באופן אחר, כי מ"ש הר"ה דקרא דובאו בה פריצים וחללוה, דבעינן שיהיו פריצי ישראל שהם בתורת מעילה, משא"כ ע"י עכו"ם דלאו בני מעילה נינהו. היינו כגון בימי היונים שלא היתה מגמתם להרוס ולהחרב את בהמ"ק, אלא שהכפיסו בו את שוקו אליהם, משא"כ בחורבן הבית הראשון שפרצו העכו"ם למקדש והחריבוהו, הא ודאי שנתחללו הבית וכליו מצד גזרת הכתוב ובאו בה פריצים וחללוה, ומעתה לא קשה מבלשצר שהיה אחר חורבן גמור, ובזדאי שנתחללו כלי השרת ע"י העכו"ם, ובהו גם הר"ה מודה.

ספר אור זרוע ח"ב - הלכות בית הכנסת ודברי קדושה סימן שפו (101)

ואשר כתבת על בנין שבבית הכנסת העשוי בבנין אבנים בתור החומה מזרחית ומפני שהיו מתקללין ספרי תורות המונחין בתוכו מחמת לחלוח הקרקע עשו ארון עץ תלוש והוציאו מתוך הישן ונתנום בחדש ומתקיימים בו. יפה ושאל השואל אם מותר להרוס את הראשון ולגנוז את אבניו כדין תשמישי קדושה.... הרי לא שאלת אלא אם מותר להרוס את הראשון אבל פשיטא לך דיש בו משום תשמישי קדושה. כך נראה בעיני דאין בו משום תשמישי קדושה... מטעם מחובר... אינו נאסר כהיה דפרק נגמר הדין... דהקרקע עולם היא והקרקע עולם אינה נאסרת דכתיב וישלך את עפרה על קבר בני העם מקיש קברי העם לע"ז מה ע"ז במחובר לא נאסר ה"נ במחובר לא נאסר... א"כ הכא נמי אם חומה מזרחית היא [סלע] שהיא מחוברת מעיקרא לא מיתסרא משום תשמישי קדושה... אבל אם הוא בנין בידי אדם אין בידי היתיר מטעם מחובר דאמר רבא בהכל שוחטין פשיטא תלוש ולבסוף חברו לענין ע"ז הוה תלוש

תלמוד בבלי מסכת מגילה דף כו עמוד ב (102)

רכיבא הוה ליה ההוא תילא דבי כנישתא אתא לקמיה דרב אשי, אמר ליה: מהו למיזרעה? אמר ליה: זיל זבניה משבעה טובי העיר במעמד אמשי העיר, וזרעה

שו"ת רב פעלים חלק ב - אורח חיים סימן כא (103)

ונסתפקו אם נסתר כל הבניין של בהכ"נ, וסילקו האבנים והעפר כולו משם, ומשאר הקרקע בלבד כמו שהיא, וגם נטלו משטח הקרקע עפר ע"פ כולה עומק ג' טפחים, דאז ליכא למימר ארעא סמיכתא... מיהו נראה דע"ז לא ינהגו בה תשמישי בנין, ונראה בזה יש טעם נכון לנידון מהר"ם מלובלין ז"ל ס' ל"ט, שהביאו המג"א באותם שהוכרחו ע"פ הממשלה לבנות בהכ"נ במקום אחר, ורוצים למכור הקרקע של בהכ"נ הישן ע"ש, והיינו כי הקרקע לבדה לא משאר בה קדושה של בהכ"נ, ורק תשמישי בנין במרחץ ובית הנסא לא יעשו מפני הכבוד, דעכ"פ קרא שם בית הכנסת מקדמת דנא באותה קרקע

115

שו"ת יביע אומר חלק ח - אורח חיים סימן טז

ואעיקרא אם הקרקע עולם של בהכ"נ יש בו קדושה, לאו מילתא פסיקתא היא, כי האור זרוע ח"ב (סימן שפ) כתב... ומוכח שאין הקרקע עצמה נאסרת משום קדושה.... והא דאמרין במגילה (כו ב).... אלמא דאף בקרקע יש קדושה, י"ל כמ"ש התוס' (מגילה כו ב) דאע"ג דבלא"ה ק"ל בתי כנסיות של בכל על תנאי הן עשויות, מ"מ שאני זריעה דהוי קלות ראש ביותר ועגמת נפש, ומשום הכי יש לאסור אפי' בחורבנה. ע"ש.... ולפי"ז לעולם י"ל שבגוף הקרקע אין קדושה, ומ"מ כיון שיש בזריעה משום ביזוי המקום, ואיכא עגמת נפש בהכי, לכן אסור לו רב אשי אא"כ ע"י קניה משבעה טובי העיר. ואמנם בשו"ת מהר"ם לובלין (סימן נט) הוכיח מהגמ' הנ"ל שיש קדושה בקרקע בהכ"נ. ולפי האמור יש מקום לדחות ראיתו כנ"ל, וכן בשו"ת רב פעלים ח"ב (חאו"ח סימן כא) העלה שמעיקר הדיון אין בקרקע שהיה עליו ארון הקודש משום תשמישי קדושה, ועל צד היתר טוב יש ליטול העפר בעומק ג' טפחים בכל השטח שהוא וכו'. ...ומעתה נוחא בפשיטות דברי התשב"ץ ח"ג (סימן ה) הנ"ל, ש"ל דס"ל כהאור זרוע שאין קדושה בקרקע של בהכ"נ.

12A

לקט יוסר חלק ב (יורה דעה) עמוד יג ענין א

מלקוטי מהר"י אוברניק זצ"ל. אשר דרשתי על דבר בית הכנסת שלקחו המושל שם בשכבר בזהו ועשאו לבית תרפות ע"ז, ועכשיו בנו המושל תחתיו הוערה רוחו להחזיר הבית ליהודים ולעשותו ב"ה, הואיל וכבר היה ע"ז, נר' לכאור' דשרי. וראייה גדולה יש לי להביא מן המהראות מפורשת דמנשה מלך יהודה שם פסל בבית (מלכים ב', כ"א, ז') ובילקוט שם איתא מנשה הכניסו בהיכל וכו' אמון הכניסו לבית קדש הקדשים והעמיד שם אשירות ובוזאי עבדו שם ע"ז לרוב, וכשבא יאשיהו בן בנמ (שם כ"ג) ובערום ושרף האשירות וכל הכלים שעבדו בהם לע"ז, וטהר את הבית והחזיר לקדושתו ועבדו בו עבודת ה' י"ז כבתחלה. אלמא דהבית שמכניסין לתוכו ע"ז ועובדים שם לע"ז לא יתחלל בזה חלול עולם שלא יוכל להתקדש עוד לעבוד ה' אפי' כשמוציאים ע"ז וכליה מתוכו.... אך לבי נקפי מהא דמיי' פ' ר' ישמעאל במסכת' ע"ז (דף נ"ב ע"ב) ... ופרש"י שם אע"ג דלא נאסרו דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו מ"מ מדרבנן פסלו אותם, לגבוה לעבודת ה' י"ז... וכ"ש ב"ה לתפלה דהכתוב קראו מקדש מעט (יחזקאל י"א, ט"ז) ויש לנהוג בו מעין קדושת היכל ועזרה... ואע"פ שיש לי לדחות כל אלו הראיות, ונימא דשאני התם גבי אבני מזבח ומעלי'ם וספרים פסולים דשלטו וחלו בהם ידים של עובדי ע"ז בגופו, מה שאין כן בבית דלא שלחו ידים בגוף הבית אלא שהכניסו ע"ז בחללו, לא מלאני לבי לחלק בהוראה גדולה כזאת מדעת:

126

שו"ת יביע אומר חלק ת - אורח חיים סימן טז

ה) אולם ראיתי להגאון מהרא"י בלקט יוסר (חיו"ד עמוד יב) של... הנה מבואר יוצא מדברי הגאון מהרא"י דאע"ג דמספקא ליה אם שייר הדין של הכתוב ובאו בה פריצים וחללוה לגבי בית הכנסת שלא נגעו הגוים בגוף הכותלים שלו, ואין ולא ורפיא בדיה, מ"מ פשיטא ליה להגאון שעיקר דין זה שייר גם לגבי בית הכנסת שנקרא מקדש מעט, וכדברי הרשב"ץ בתשובה הנ"ל, וא"כ בנ"ד שהגוים הרשעים הרסו את כל הבית של בית הכנסת, ערו ערו עד היסוד בה, לכולי עלמא שייר בו הדין של ובאו בה פריצים וחללוה. (ומדברי הרמב"ן במלחמות ה' (ע"ז נב ב) מתבאר שגם באופן שלא נגעו הגוים בכותלי הבית ג"כ שייר בו הדין של ובאו בה פריצים וחללוה, שהרי כתב, שהנביא התנבא על בהמ"ק הראשון שיחרב ויצא לחולין על ידיהם, וגזרת הכתוב היא ובאו בה פריצים וחללוה. וידוע מ"ש הר"ש והתוס' ו"ט (פרה פ"ג מ"א), שנבוכדנצר הרשע החריב את התקרה של בהמ"ק, ואת הכותלים הנית' ע"ש, וכן הוא בירושלמי (פ"ק דיומא ה"א, דף ד' ע"ב), אבותינו העבירו את התקרה של בהמ"ק, שנאמר ויגל את מסך יהודה, אבל אנו בעונותינו פגענו את הכותלים, האומרים ערו עד היסוד בה.

13A

שו"ת רבי אליהו מזרחי (הרא"ם) סימן פא

בהיות שבא באזני קצת מבני עמנו הוציאו קול על הכנסת הזה לומר שמאחר שנעבדה בו עבירה גדולה כזאת שוב אין ראוי להתפלל בו... באתי לפרסם ולהודיע שבזשם, שאין הדבר כן... שא"כ לפי דעתם המשובשת אין ראוי להתפלל בשום בית מבתי הימים וחלועזים מאחר שסתם בתיים הם מכניסים בתוכם עבודה זרה ולא דרך עראי בלבד אלא אף דרך קבע שכן דרכם של גוים תמיד לשים בבתיים צורת יש"ו וצורת אמו ותחתיהם נר דולק ועשו הקטרת עולה בו שזו היא ע"ז גמורה ורבותינו ז"ל אמרו בפירוש אין מוכרים לגוים בתיים בארץ ישראל ובחוצה לארץ מוכרים להם בתיים ואף במקום שהתירו להשכיר להם בתיים לא לבית דירה התירו מפני שהוא מכניס לתוכה עבודה זרה ואמר ולא תביא תועבה אל ביתך... הרי לך בפירוש גמור שסתם בתי הגוים מכניסים בהם עבודה זרה שהעבודה זרה היא יותר חמורה ויותר מאוסה מכל העבודות ועם כל זה אם שוכרים וקונים בתיים מן הגוים ואנו מתפללים בתוכם בכל תפוצות גלותינו ולא נמצא שום פוצה ומפצ' לערער בזה וכל המערער בזה אינו אלא סועה שהרי דברים ק"ו ומה אם בית מקדשו שהוא מקדש בית עולמים שהשכינה שרויה בו והוא קדש קדשים לא נאסרו תפלתו בו אף על פי שהכניסו בו ע"ז כדתיבא במסכת ע"ז בפרק רבי ישמעאל מזרחית צפונית בה גזזו בני תשמונאי את אבני המזבח ששקצו מלכי יון ואמר רב ששת ששקצום לע"ז ואפילו הכי חזר הבית בקדושה כמו שאמרו רבותינו בנחם על הנסים ואחר כך באו בניו לדביר ביתך ופנו את היכלך... בתי כנסיות שלחו שאינו אלא מקדש מעט והקלו בהם בכמה דברים שהן אסורים בבית המקדש על אחת כמה וכמה, ואין להשיב שהע"ז אע"פ שהיא חמורה מ"מ אינה מאוסה ואלו זאת היא מאוסה והרי היא כמו מקום הטנופת והמרחץ ובית הכסא שאסור להתפלל בהו, דאיכא למימר, עבודה זרה גמי מאוסה היא ונקראת צואה כדכתיב וזרם כמו דוה צא ותאמר לו ופירוש צא צואה,

138

אליה רבה סימן קד

ואפילו בבית שמעבד בו בקבע מותר להתפלל בתוכו כמ"ש רא"ם סי' (ע"ט) [פ"א].... מיהו לעשות מבית זה בבית הכנסת קבוע נראה דמודה רא"ם דאסור

ש"ת יביע אומר חלק ח - אורח חיים סימן טז (13c)

וראית בש"ת ישכיל עבדי ח"ד (כהשמות לחלק או"ח סימן לז, דף צו ע"ג) שמשאל מעיר סיגאפור, אודות בית הכנסת הגדול שבעיר שבזמן שנכבשה העיר בידי האויב, נכנסו זרים אל בהכ"נ וחללוהו והוציאו כל ספרי התורה אשר בארון הקדש, וזקוקם, ושמו במקום פסל במנות אותו. האיש וצ'למים בתור הארון, ואחר הכיבוש מידי האויב, החזירו השלטונות את בהכ"נ ליהודים וכו'. והשיב, הדבר פשוט שקדושת בית הכנסת וארון הקדש במקומה עומדת, ויכולים להחזיר את ספרי התורה לארון הקדוש ולחזור ולהתפלל בבהכ"נ כמאז ומקדם. וראית לזה ממ"ש בש"ת הרא"ם (סימן פא, ... ולפי מ"ש האליה רבה (סימן קנד ס"ק טו) שמוזה הרא"ם הנ"ל שאסור לעשותו בהכ"נ קבוע, ורק באקראי התיר להתפלל בו. וכ"כ הפרי מגדים (שם א"א ס"ק יז), א"כ גם אם יקדישוהו לבית הכנסת מחודש, לא יצאם מידי פקוק בדבר... והנה גם הגאון מהרא"ם בלקט ישר (חיו"ד עמוד יב) הביא ראיה לנידון ממש... ולפי"ז בנ"ד נמי שרק הכניסו על"ז לשם, ולא שלחו בעולתה ידעם בגוף ארון הקדוש ובית התפלה, יכולים לחזור ולהקדישו ולהתפלל בו, ... ואע"פ שהמהרא"ם סיים, "אך לא מלאני לבי לסמוך על החילוק הנ"ל בהוראה גדולה זו מדעת", והפנה את השואל לגדול אחר אשר עמו עוז ותושיה, נראה שלרוב ענותו כתב כן. ולהלכה יש לסמוך על דעתו הגדולה של מהרא"ם, אלא דלרווחא דמילתא לפני שיתחילו להשתמש בבהכ"נ ובארון הקדש, יסיידו ויצבעו הכל מחדש, ויאמרו במפורש שהם חוזרים ומקדישים את בהכ"נ לשם ה' הגדול והנורא, ורק לאחר מכן יחזירו עטרה ליושנה לחנך את בהכ"נ ואת ארון הקדש בתפלות ובתחנונים, ואת ספרי התורה יכניסו להיכל הקדוש בקול רנה ותודה המון חוגג, ולחודות לה' על כל תגמוליה עלינו. וכ"כ הרב ישכיל עבדי, שם, והביא סמך ממה שעשה דוד כשהעלה את הארון בשמחה והיה מפדו ומכרכר לפני ה', ומה טוב ומה נעים אם יזמנו תלמידי חכמים אתי שם שיש להם מענה לשון אשר יעוררו את העם להתחזק בתורה, ובמצות ובנתינת צדקה לעניים ולמוסדות תורה וחסד

ש"ת יביע אומר חלק ח - אורח חיים סימן טז (14)

ו) ויש להוסיף צירוף להקל ולהתיר להשכיר את הקרקע של בית הכנסת שהתרחיבו הנאצים הרשעים, באופן שישלם השוכר מראש דמי השכירות, וזהו על פי מ"ש הגאון מהר"ם באגנט בש"ת פרשת מרדכי (תאו"ח סימן י, דף יד רע"ב), דהא דק"ל במגילה (כו ב) דאגורה ומשכונה אסור, זהו בסתם שכירות שאינה משתלמת אלא לבסוף, שאז אין לקדושה על מה שתחול, אבל במקדים השכירות מראש הקדושה חלה על דמי השכירות, ושפיר דמי להשכיר הקרקע.... השתא דאתינן להכי י"ל לפי מ"ש הרא"ם (פ"ק דע"ז סימן כב), שבזמן הזה מותר להשכיר ביתו לעכו"ם אע"פ שמכניס בה ע"ז, משום דנהי דלדין ק"ל שכירות לא קניא, מ"מ כיון שיד אומות העולם תקיפה, ובדיניהם שכירות ליומה כמכר ממש, ואף אם נפל ביתו של המשכיר אינו יכול להוציא, ה"ל כמכר ע"כ. והסתמך על זה הש"ר ב"ד (סימן קנא ס"ק יז) להקל, ע"ש.... הלכך יש עצה ב"ד להתיר בפשיטות להשכיר הקרקע לגוי, ובאופן שיקבלו דמי השכירות מראש, ובהסתמך גם על הפרשת מרדכי הנ"ל, שאז דמי למכר ממש.

ר"ן על הרי"ף מסכת מגילה דף ח עמוד א (15a)

ומאן דשרי אמר אי לאו דהוה ליה הנאה מיניה לא יהב ליה הדר הוא ליה מתנה כזבני. הקשה הרמב"ן ז"ל כיון דבעי מידי דתתפקע ביה קדושתו נהי דמתנה כזבני הכי תפקע קדושתו בההיא הנאה והא כבר אכלוהו ואינה בעולם, ועוד הקשה כיון דשמעתין מוכחא דבהכ"נ יש בו קדושה דהא אמרינן אוגורא ומשכונא אסור מ"ט בקדושתיה קאי ואמרינן נמי, במאי תפקע קדושתיה היאך נמכר והא דבר שראוי לגופו במקדשין אינו נפקד, ובתוספתא דהאי פירקא תניא אבני היכל ועזרות שנפגמו ושנגממו אין להם פדיון, ותו כי מכרו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר הכי שרו דמיהו למשת, בהו שיכרא והא נתפסין הן בקדושתו, ותיכר ז"ל דבהכ"נ עשו אותו כתשמישי מצוה כסוכה ולולב שחוקין לאחר מצותו ונזמו מצוה יש בהן קדושה של כבוד.... ולפיכך בהכ"נ כל זמן שבני העיר רוצין בו נוהגין בו קדושה אפילו בחורבנו שהרי עדיין לא עבר זמן מצותו וראוי לחזור ולבנותו. הלכך כשמכרוהו ז' טובי העיר שלא במעמד אנשי העיר אין בני העיר רוצין בו הסתם שתכחש מצותם לגמרי, אלא שתחול קדושת בהכ"נ על הדמים, אבל כשנמלכו בני העיר למכרו לשתות בו אפילו שכר שרי לפי שעבר זמן מצותו ונפקעה קדושתו ממנו כסוכה ולולב לאחז זמן, ומ"מ כל שאין להן אלא בהכ"נ אחד אסור למכרו דאמרינן (ב"ב דף ג ב) לא לסתור איניש בי כנישתא עד דבב בי כנישתא אחריתא. הלכך בשיש להם אחרת מותר.... ואין דבריו ברורים אצלי.... לפיכך נ"ל דבהכ"נ וזכוותיה כיון שעיקר עשוי לומר בו דבר שבקדושה הטילו בו חכמים קדושה מדבריהם, ואפילו התנו עליו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר אי אפשר שתתפקע קדושתו בכדי מפני כבוד הקדושה שיש בו. מיהו לאחר שהטילו קדושתו על הדמים קדושת דמים קלישא מקדושת בהכ"נ לפי שדמים אלו לא עמדו מעולם לדבר שבקדושה, ועוד דהוא לא קדושה שניה וקלישא מקדושה ראשונה כדאשכחן [מעשר שני פ"ג מ"ו] לר' יהודה דס"ל דלקוח בכסף מעשר שנטמא יקבר משום דלא אלים למתפס פדיונה כמעשר גופיה. הלכך בין שמכרו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר או שלא במעמד אנשי העיר לעולם דמים נתפסים בקדושת בית הכנסת ומפקע קדושתה גביהו. אלא דשבעה טובי העיר לחודיהו לא מצי לאפקועיה ההיא קדושת דמים אע"ג דאי קלישא, אבל במעמד אנשי העיר יכולין להפקיע לקדושת בהכ"נ להפקיע בכדי, ומש"ה אמרינן במתנה אפילו נתתו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר במאי תתפקע קדושתיה, ומא דשרי סבר דמפקעא אהיהא הגאה דהוה להו מיניה שהרי הן כמחויבים לשלם לו גמול וכיון דמפקעה אמיד דהיינו התיא הנאה אע"פ שיצאה לחולין אין בכך כלום שרשאין הו בכך ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר.

15

שו"ת שרידי אש חלק א סימן יט

ע"ד שאלתו במכירת בית הכנסת בעירו, שהרשות אינה מונעת הסכמתה למכירה וראשי העיר רוצים להשכיר ושאלתו אם מותר בשכירות... ובאמת ה' מקום לומר דהא דאסרו באוגורה ומשכונה, הוא רק כשרוצים להשאיר את הבית"ן בקדושתו, אז אסור וכלשונו הגמרא (מגילה עמוד מט) כ"ו ב': אוגורה ומשכונה אסור. מ"ס בקדושתה קאי פירוש, מכיון שהוא משאר בקדושתו אסור לחללו, משא"כ ברוצים להפקיעו מקדושתו מותר, ואין לומר שאין כאן דבר אחר שתחול עליו הקדושה, ש"ל דהכסף שקבלו בשכירות עליו חלה הקדושה, ואף שהלבוש כתב שלא שייך לומר שהקדושה חלה על המעות כיון שלא הקטנו לו שהרי אין גופו קמי, יש לומר, שהשכירות ליומא ממכר הוא והקדושה חלה באמת על הכסף, ... ודעתו שימכרו להשוכר ממכר גמור ולהתחייב שבאם הרשות לא תקיים מכירה זו לחזור ולקנות ממנו בכסף שהוציא הוא ובזה יוצאים אנו לדעת כל הפוסקים

150

פרי מגדים אורח חיים אשל אברהם סימן קנ"ג ס"ק כו

והנה לרמב"ן [שם כה, ב ד"ה לפי' הורא בר"ן גבי מתנה כמכר, מירי' ז' טובי העיר שלא במעמד אמשי העיר, דאי' ז' טובי העיר במעמד אמשי העיר, אוגרי ומשכונה ולהלוות שרי, דבית הכנסת תשמישי מצוה הוה ומדקדקין אח"כ ואין צורך דבר אחר שתחול קדושה עליהן, ומינה מתנה שריא בהכרת אי לאו דהוה הפאה מיניה שיהבו לחו תיבה ומספחות, כן כתב הרמב"ן ז"ל, אבל לפי מה שכתב הר"ף מתנה ז' טובי העיר במעמד אמשי העיר, וכן כתב הרא"ש, ועל כרחך דיהבו לחו חולין ומשום הכי בעינן ז' טובי העיר במעמד אמשי העיר, דשלא במעמד אמשי העיר הדמים נתפסים ככספין זי"ן, ומתנה לא שייך זה, ומשום הכי להלוות אף ז' טובי העיר במעמד אמשי העיר אסור, כו"ו, דבית הכנסת קדושה יש בה ואי אפשר שתפקע קדושה ראשונה בכדי, ומעות קדושה שניה קילא

16

שו"ת יביע אומר חלק ח - אורח חיים סימן סז

לפי זה עדיין יש לדון כשיש מינעה מצד השלטונות שלא לחזור ולבנותו, כמו בר"ד, אם מודה הר"ן שפקעה קדושתו שהטילו עליו חכמים מדבריהם. ... גם בשו"ת בית יהודה עייאש ח"ב (סימן יב דף ע"ו ע"ד) כתב, ובנידון שלנו שסיבת חרבנו של בהכ"נ מחמת גזירת המלכות שאינם רוצים שיהיה בית התפלה שלנו סמוך לבית עכו"ם שלהם, וגזירה זו אין לה ביטול, בודאי שמותר למחורו ללוקח שיעשה בו כל מה שירצה, ואפ"י ע"י שבעה טובי העיר בלבד, ובדמי בהכ"נ הזה יבנו בהכ"נ אחר, ואין מי שיתלוק בזה, ע"ש. והנה בהכ"נ של כרכים שעברו שבעה טובי העיר ומכרוהו במעמד אמשי העיר, אף בדיעבד אין ממכרם ממכר, כמ"ש הרשב"א מגילה (כו א) ד"ה אבל בהכ"נ של כרכים, ... ואעפ"כ משום גזרת המלכות התייר למכרו לכתתלה, וא"כ ה"ה אוגורי ומשכונ' לקרקע בהכ"נ, כשיש גזרת המלכות שלא לחזור ולבנותו, אף לדעת הר"ן פקעה קדושתו, ואע"פ שיד הרוחה נסויה לומר שאף בזה קדושה בכדי לא פקעה, אלא ע"י מכירה, אבל שכירות לא מהני מ"מ לדעת הרמב"ן והריטב"א מיהא בודאי שיש להקל, וכמו שנתבאר, ... ויש להוסיף עוד הסברא שכתב בשו"ת שרידי אש ח"ב (סימן ז') ועוד י"ל שכאן בודאי חשיבי שבעה טובי העיר גם במעמד אמשי העיר, שכולם מסכימים להשכרת הקרקע, מפני שאין מוציא אחר, ולפ"ז י"ל לפי מ"ש הפמ"ג (סימן קנ"ג א"א ס"ק כו) דהא דקי"ל שאסור להשכיר או להשאיל אפילו על ידי שבעה טובי העיר, וכתב המ"א, דהיינו אפי' במעמד אמשי העיר, זהו דוקא לדעת הר"ף וסיעתו, אבל לדעת הרמב"ן והרשב"א והריטב"א דס"ל דסוגיא דמתנה אי הוי כמכר מירי' ע"י שבעה טובי העיר שלא במעמד אמשי העיר, לפ"ז י"ל שגם מה שאסרו אוגורי ומשכונ', זהו דוקא שלא במעמד אמשי העיר, אבל אם הוא גם במעמד אמשי העיר שרי, ולפ"ז בר"ד נמי משרא שרי, ואמנם ראיתי להמשנ"ב בשער הציון (סימן קנ"ג ס"ק סה) שכתב לחלוק על הפמ"ג בזה מ"מ גם הוא ס"ים, שכל זה בסתם, אבל אם אינו יודעים שברצונם להפקיעו מקדושתו לגמרי אלא שאינם מוצאים עתה קונה במחיר הגון, או שבדמי השכירות שישכירוהו לתמיד יהיה להם ריוח יותר, בודאי שרשאים להשכירו ע"י שבעה טובי העיר במעמד אמשי העיר, כמו במכירתו, ... ובצירוף הסעם שכתבנו למעלה שבכ"ד י"ל שקדושת בהכ"נ פקעה לגמרי משום ובאו בה פריצים וחללוהו, ובפרט כשהשוכרים את הקרקע יתנו דמי השכירות מראש שיש להקל, ... ועוד יש לאלוה מל"ן לומר שבכ"ד יש להקל, אפילו אם נאמר שלא יצאנו מידי מחלוקת הפוסקים, וזאת ע"פ מ"ש החקרי לב (חיו"ד ח"ב בשו"ר או"ח סימן י), דלא מבעיא להר"ן שבודאי סובר שקדושת בהכ"נ אינה אלא מדבריהם, אלא אפי' הרמב"ן מודה בזה להר"ן שקדושת בהכ"נ אינה אלא מדבריהם, ... ואמנם דעת הר"א ממיז בס' יראים (סימן שכ"ד) שקדושת בהכ"נ מדאורייתא, אולם רוב הפוסקים חולקים עליו בזה, ... וכל שכן בר"ד שיש למ ספק ספיקא להקל, שמא בהריסת בהכ"נ ע"י הנאצים הארורים יש משום ובאו בה פריצים וחללוהו, ונפקעה קדושת בהכ"נ, וכמ"ש הרשב"א, ... ואת"ל שמכל מקום קדושת הקרקע של בהכ"נ לא בטלה, שמא הלכה כהרמב"ן והריטב"א שאין קדושה בבהכ"נ אלא כל שעדיין ראויה למצותה, אבל אם עבר זמן מצותה, הרי היא כסוכה ולולב אחר שעבר זמן מצותה, ושמה אם משלם השוכר דמי השכירות מראש הוה ליה כמכירה, שיש לקדושת בהכ"נ על מה לחול, ועוד שכאן השכירות היא ע"י שבעה טובי העיר במעמד אמשי העיר, שלדעת הרמב"ן והרשב"א והריטב"א משרא שרי אף בהשכרה, הילכך יש להקל בשכירות באופן שמשלם השוכר דמי השכירות מראש, לפיכך בצירוף כל הנ"ל נראה להתייר להשכיר הקרקע של בית הכנסת על ידי שבעה טובי העיר במעמד אמשי העיר, באופן שישלמו להם דמי השכירות מראש, וישתמשו בהם לדברים שבקדושה